

Азізова Катерина Михайлівна
Азизова Екатерина Михайловна
Azizova Kateryna

*кандидат економічних наук, доцент,
провідний фахівець відділу забезпечення якості освіти та
інноваційного розвитку Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*
м. Харків

МОНІТОРИНГ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
ЯК ІНФОМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА
МОНИТОРИНГ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ
КАК ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА
MONITORING IN HIGHER EDUCATION
AS INFORMATION-ANALYTICAL SYSTEM

Анотація. У статті розглянуто сутність та зміст поняття моніторингу як інформаційно-аналітичної системи у вищому навчальному закладі, надано теоретичний аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців щодо функціональних елементів моніторингу. Доведено, що до функціональних елементів моніторингу відносяться спостереження, збір, аналіз, обробка інформації про стан об'єктів моніторингу. Також у статті виокремлено шість об'єктів моніторингу у вищому навчальному закладі, а саме, навчальні програми, результати навчання студентів, якість викладання, наявні навчальних ресурси, інформаційні системи, публічність інформації.

Ключові слова: моніторинг, вищий навчальний заклад, збір, аналіз, обробка, спостереження.

Аннотация. В статье рассмотрены сущность и содержание понятия мониторинга как информационно-аналитической системы в высшем учебном заведении, предоставлено теоретический анализ исследований отечественных и зарубежных ученых в области функциональных элементов мониторинга. Доказано, что к функциональным элементам мониторинга относятся наблюдение, сбор, анализ, обработка информации о состоянии объектов мониторинга. Также в статье выделены шесть объектов мониторинга в высшем учебном заведении, а именно, учебные программы, результаты обучения студентов, качество преподавания, имеющиеся учебные ресурсы, информационные системы, публичность информации.

Ключевые слова: мониторинг, высшее учебное заведение, сбор, анализ, обработка, наблюдение.

Abstract. In the article the essence and meaning of monitoring how information-analytical system in higher education, research provided a theoretical analysis of domestic and foreign scholars on the functional elements of monitoring. It is proved that the functional elements include the surveillance monitoring, collection, analysis, processing of information on the status of monitoring objects. Also, the article singles out six monitoring sites in higher education, such as curriculum, student learning outcomes, quality of available educational resources, information systems, publicity information.

Keywords: monitoring, higher education, collection, analysis, processing, treatment, observation.

Постановка проблеми. Для успішного функціонування в сучасних умовах розвитку вищої освіти необхідно відповідати визначеним критеріям, що вироблюються в ході надання освітніх послуг. У зв'язку з тим, що критерії постійно змінюються, вищому навчальному закладу також необхідно постійно вносити зміни в різні сфери своєї діяльності.

Необхідність застосування у вищому навчальному закладі такого інструмента, як моніторинг, можна пояснити наступними причинами:

сучасний рівень нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові вимоги до системи управління діяльністю вищого навчального закладу;

для забезпечення конкурентоздатності необхідно збільшити значимість аналізу діяльності і підвищити гнучкість управління вищим навчальним закладом;

при загальному збільшенні обсягу інформації, значимість її залишається недостатньою, отже вона не дозволяє приймати вірні управлінські рішення. У зв'язку з цим виникає необхідність у створенні спеціальної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління у вищому навчальному закладі;

необхідним є впровадження нових складових у процес управління вищим навчальним закладом, що вимагає координації управлінської роботи в цілому.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. В науковій

літературі моніторинг розглядається як поняття, яке було запозичене в освіту з інших галузей наук: технічних та екологічних та означає постійне спостереження за будь-яким явищем, об'єктом з метою співвідношення його стану з бажаним результатом або з первинним уявленням [9]. Наукові дослідження різних аспектів моніторингу знайшли відображення в працях таких науковців як А. С. Белкін, О. О. Байназарова, А. А. Орлов, А. Тайджиман, Т. Несвілл Послтвейт, П. В. Голубков, Т. А. Лукіна, Г. В. Єльнікова, О. І. Ляшенко, А. Н. Майоров, В. Г. Попов, Т. А. Стефановська, Т. М. Олендр, В. І. Звонніков, М. Б. Челишкова [3-5; 9; 13-17; 20; 22; 23] та ін. Вітчизняна теоретична база включає виклад і аналіз як загальних понять і механізмів моніторингу, так і особливості його розвитку в Україні. Але зустрічається багато тлумачень цього поняття. Так одні науковці під моніторингом розуміють цілісний самостійний об'єкт, інші засіб дослідження тому сутність моніторингу є необхідним для вивчення.

Метою статті є розкриття сутності моніторингу у вищому навчальному закладі шляхом проведення теоретичного аналізу, визначення об'єктів та функціональних елементів моніторингу на основі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Визначити недостатньо висвітлені питання щодо діяльності вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати питання застосування моніторингу у вищому навчальному закладі, розглянемо сутність поняття моніторинг. Проведений аналіз визначень сутності моніторингу різними авторами дає можливість розглянути поняття «моніторинг» з точки зору неперервного процесу (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення сутності моніторингу у вищому навчальному закладі

Науковці	Визначення сутності поняття «моніторинг»	Джерело
1	2	3
Т. А. Стефановська	Діагностика, оцінка і прогнозування стану педагогічного процесу: відслідкування його ходу, результатів, перспектив	[22]
С. Е. Шишов, В. А. Кальней	Систематична і регулярна процедура збору даних за важливими освітніми аспектами роботи школи	[24]

1	2	3
Вікіпедія	Комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку природних, техногенних та суспільних процесів	[7]
А.С. Белкин	Процес безперервного науково-обґрунтованого, діагностико-прогностичного, планово – діяльнісного спостереження за станом, розвитком педагогічного процесу, з метою оптимального вибору освітніх цілей, задач, засобів їх вирішення	[5]
Т. М. Олендр	Дослідницький процес, що вимагає постійного й ретельного стандартизованого спостереження за різними аспектами надання освітніх послуг, а також за рівнем навчальних досягнень їх споживачів; аналіз отриманої інформації для виявлення змін і попередження виникнення негативних явищ; регулярне оцінювання та прогнозування подальшого розвитку системи вищої освіти, прийняття управлінських рішень щодо системного керування якістю навчального процесу	[16]
В.І. Звонніков та М.Б. Челишкова	Постійний збір даних о найбільш вагомих характеристиках якості освіти, обробка, аналіз та інтерпретація з метою забезпечення суспільства	[20]
О. І. Ляшенко	Збирання, оцінювання та аналізу якісних показників на всіх рівнях функціонування, поширення й доступ до цієї інформації громадськості, всіх користувачів освітніх послуг, поліпшення управління для підвищення якісних показників в освіті	[14]
О. О. Байназарова	Неперервне стеження за станом навколишнього середовища з метою попередження небажаних відхилень за найважливішими параметрами. Моніторинг завжди характеризується систематичністю спостережень і має превентивний характер	[3; 4]
А. А. Орлов	Нестандартна інформаційна система, яка дозволяє тривалий час відстежувати будь-які об'єкти або явища педагогічної діяльності	[9]
А.Тайджиман, Т. Несвілл Послтвейт	Процедура систематичного збирання даних про важливі аспекти на загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях	[23]
А. Н. Майоров	Система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку	[15]
Т. А. Лукіна	Спеціальна система збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан об'єкту, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі	[13]

1	2	3
Короткий тлумачний словник	Регулярне стеження за показниками розвитку особистості та його умовами з метою запобігання відхилень від норм	[10]
В. Г. Попов, П. В. Голубков	Стандартизоване спостереження за певним об'єктом або процесом, оцінка та прогнозування його подальшого стану	[9;12]
Г. В. Єльнікова	Комплекс процедур щодо спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта і спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта	[9]
Словник іншомовних слів за ред. Л. П. Крисіна	Систематичне спостереження за будь-яким процесом з метою встановлення відповідності (чи невідповідності) результатів цього процесу початковим припущенням	[11]
В. П. Сімонов	Безупинне відстеження ходу, результату й ефективності освітнього процесу на основі використання комп'ютерної технології збору й обробки одержуваної про стан освітнього процесу інформації	[9; 20]
О. П. Могілев	Комплекс заходів, які спрямовано на отримання повної, орієнтованої на предметну область інформації про функціонування складної системи з метою управління нею	[9]
Г. В. Єсенкова	Цілеспрямована, аналітична й прогностична система відстеження динаміки провідних процесів, як у змістовному, так і в організаційному плані, на всіх рівнях системи освіти за участю всіх суб'єктів освіти	[8]
О. Бабкіна та В.Хабін	Безупинне спостереження за найважливішими параметрами та станом будь-чого з метою попередження небажаних відхилень; це контроль з періодичним спостереженням за об'єктом та з обов'язковим зворотним зв'язком	[2]
Г. В. Репкіна, Е. В. Заїка	Відстеження процесів або явищ, які відбуваються в предметній області з метою прийняття управлінських рішень про наступні кроки в регулюванні або прогнозуванні подальшого розвитку	[19]

Табл. 1 дозволила зробити висновок, що у науковців немає єдиної думки щодо сутності моніторингу. Але, незважаючи на різноманіття визначень моніторингу, деякі з них все ж таки мало чим відрізняються одне від одного по своїй сутності. Також, існують наступні питання, які недостатньо висвітлені у діяльності вищого навчального закладу:

відсутнє єдине розуміння технології моніторингу якості освіти;

методичні і організаційні аспекти впровадження моніторингу в діяльність вищого навчального закладу залишаються недостатньо

розвиненими.

Згідно стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [21; 25] та вимог Закону України «Про вищу освіту» [18] визначимо об'єкти моніторингу якості освіти (рис. 1).

Рис. 1. Об'єкти моніторингу якості освіти вищого навчального закладу

Таким чином, об'єктами системи моніторингу якості освіти у вищому навчальному закладі:

1. Навчальні програми вищого навчального закладу:

- періодичний перегляд навчальних програм на відповідність встановленим критеріям та стандартам;

- забезпечення публічності інформації про освітні програми.

2. Результати навчання студентів вищого навчального закладу:

- оцінювання якості знань студентів (аналіз проміжного та підсумкового контролю за навчальними дисциплінами);

- кількість працевлаштованих випускників та їх місце у суспільному житті держави;

- анкетування студентів.

3. Оцінювання якості викладацького складу вищого навчального закладу:

- аналіз якості кадрового забезпечення освітньої діяльності;

- контроль за якістю проведення лекційних, практичних, лабораторних занять;

- аналіз якості та результативності педагогічної діяльності викладачів;

- рейтинги викладачів;

- аналіз інноваційної діяльності.

4. Навчальні ресурси:

- навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності;

- матеріально-технічне забезпечення освітньої діяльності;

- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом.

5. Інформаційні ресурси:

- наявність у вищому навчальному закладі засобів збору й аналізу інформації про свою діяльність.

- аналіз рейтингів щодо положення вищого навчального закладу.

6. Публічність інформації:

- наявність актуальної оприлюдненої інформації;

- прозорість інформації.

Для подальшого дослідження необхідно встановити функціональні складові поняття моніторингу у вищому навчальному закладі (табл. 2).

Таблиця 2

Функціональні елементи системи моніторингу у вищому навчальному закладі

Функціональні елементи Науковці	Діагностика	Оцінка	Прогнозування	Контроль	Спостереження	Аналіз	Попередження	Оцінювання	Прогнозування	Збір	Інтерпретація	Обробка	Зберігання	Поширення інформації	Розробка рекомендацій
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Т. А. Стефановська [22]	+	+	+												
Вікіпедія [7]				+											
А.С. Белкин[5]					+										
Т. М. Олендр [16]					+	+		+	+						
О. І. Ляшенко [14]						+				+		+		+	

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
В.І. Звонніков, М.Б. Челишкова [20]						+				+	+	+			
О. О. Байназарова [3; 4]					+										
А. А. Орлов [9]					+										
А.Тайджиман, Т. Несвілл Послтвейт [23]							+			+					
А. Н. Майоров [15]										+		+	+	+	
Короткий тлумачний словник [10]					+										
В. Г. Попов, П. В. Голубков [9; 12]		+			+				+						
Т. А. Лукіна [13]									+	+		+	+	+	+
Г. В. Єльнікова [9]		+			+										
Словник іншомовних слів за ред. Л. П. Крисіна [11]						+									
В. П. Сімонов [9; 20]						+				+		+			
О.Могілев [9]										+					
Г. В. Єсенкова [8]					+										
О. Бабкіна, В.Хабін [2]				+		+				+					
С. Е. Шишов, В. А. Кальней [24]										+					
Г. В. Репкіна, Е. В. Заїка [19]					+										
Кількість функціональних елементів	1	3	1	2	9	6	1	1	3	9	1	5	2	3	1

Узагальнивши функціональні елементи системи моніторингу у вищому навчальному закладі, можна зробити висновок, що більшість вчених виділяють наступні: спостереження, збір, аналіз та обробка. Слід зазначити, що формування моніторингової інформації у вищому навчальному закладі повинно здійснюватися таким чином, щоб були задіяні та враховані всі аспекти його діяльності. У зв'язку з цим першочерговою задачею моніторингу якості освіти є забезпечення оптимізації взаємозв'язків і залежностей інформаційних потоків між всіма основними функціями управління, що забезпечить можливість отримання релевантної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення якості освіти вищого навчального закладу. Аналізуючи наведені вище дані, можна

зробити наступні узагальнення:

за сутністю: моніторинг – це інформаційно-аналітична система (спостереження, збір, аналіз, обробка інформації), яка постійно поповнюється і вказує на безперервність спостереження;

за процесом: моніторинг – це безперервний, циклічний процес оцінювання, прогнозування та поширення інформації про стану об'єкта для прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування;

за технологічністю: моніторинг – це технологія замірювання існуючого стану об'єкта.

Висновки. Всі зазначені вище характеристики моніторингу стосуються його управлінської спрямованості, регулюючої та коригуючої основи. Отже, моніторинг в соціально-педагогічних системах, зокрема у вищому навчальному закладі – це інформаційно-аналітична система, яка постійно поповнюється і вказує на безперервність спостереження за певними об'єктами за виділеними параметрами, факторами та критеріями та включає спостереження, збір, аналіз, обробку інформації про стан об'єкта, з метою оцінювання, прогнозування та поширення інформації для прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування.

Перспективами подальшого розвитку щодо моніторингу у вищому навчальному закладі є визначення місця моніторингу якості освіти в інформаційно-аналітичній системі управління вищим навчальним закладом.

Література

1. Анненкова І. П. Педагогіка вищої школи // Моніторинг якості освіти у ВНЗ / І. П. Анненкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e-learning.onu.edu.ua/stati/pedagog-ka-visho-shkoli/an-nkova.html>.
2. Бабкина Е. Мониторинг руководителя / Е. Бабкина, В. Хабин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ug.ru/00.53/pd3.htm>.
3. Байназарова О. О. Моніторинг та оцінювання якості освіти : метод.

посібн. / О.О. Байназарова, В. В. Ракчєєва. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 58 с.

4. Байназарова О. О. Проведення моніторингу якості освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій / О. О. Байназарова // Управління освітою. – 2005. – № 18 (114). – С. 6 – 7.

5. Белкин А. С. Причины, диагностика, предупреждение отклонений в поведении школьников / А. С. Белкин. – Свердловск : сред.-урал. кн. изд-во, 2001. – 125 с.

6. Булах І. Є. Моніторинг якості освіти / І. Є. Булах [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_ep_328.doc.

7. Вікіпедія: вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Моніторинг>

8. Есенкова Т. Ф. Научно – методическое обеспечение управления качеством образования / Т. Ф. Есенкова. – Ульяновск : ИПК ПРО, 2001. – 214 с.

9. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін., за ред. Г. В. Єльнікової. – К. : 2009. – 572 с.

10. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.

11. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо, 2008. – 944 с.

12. Локшина О. І. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / О. І. Локшина. – К. : К.І.С, 2004. – 128 с.

13. Лукіна Т. О. Моніторинг як механізм інформаційного забезпечення якості освіти / Т. О. Лукіна // Тестування і моніторинг . – 2007. – № 12. – С. 16 – 20.

14. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І.Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. –

№ 1. – С. 5 – 12.

15. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. – Спб. : Образование-Культура, 2008. – 344 с.

16. Олендр Т. М. Моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олендр Т. М. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – 22 с.

17. Попов В. Г. Мониторинг развития региональной системы образования / В. Г. Попов, П. В. Голубков // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2000. – № 7. – С. 30 – 33.

18. Про вищу освіту. Закон України № 1556-18 від 04.08.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/1556-18>.

19. Репкина Г. В. Оценка уровня сформированности учебной деятельности / Г. В. Репкина, Г. В. Зайка. – Томск : Пеленг, 1993. – 61 с.

20. Современные средства оценивания результатов обучения : учебн. пособие / за ред. В. И. Звонников, М. Б. Чельшкова. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 224 с.

21. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К. : Ленвіт, 2006. – 35 с.

22. Стефановская Т. А. Педагогика: наука и искусство / Т. А. Стефановская. – М. : Совершенство, 1998. – 356 с.

23. Тайджиман А. Моніторинг стандартів освіти / А. Тайджиман, Т. Невілл Послтвейт. – Львів : Літопис, 2003. – 328 с.

24. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество, 2000. – 320 с.

25. Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area. – Yerevan, 2015. – 23 p.